

А. В. Вихрущ

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1982-0768>

О. М. Христенко

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6036-2829>

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України

СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ОСОБИСТІСНОЇ ПАРАДИГМИ

A. V. Vykhruhshch, O. M. Khrystenko

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University

YOUTH VALUE SYSTEM IN THE CONTEXT OF THE PERSONAL PARADIGM

Анотація. Особливістю розвитку сучасного суспільства є неймовірна динаміка, яка не була властива десятиліттям недалекого минулого. Військові події, боротьба за утвердження демократичних цінностей, пандемія, полікультурне середовище, властиве для сучасної вищої освіти, не могли не вплинути на життєдіяльність різних вікових груп. Особливу зацікавленість викликає молодь, яка навчається в медичних університетах. Це обумовлено важливістю якісного підвищення рівня медичних послуг, зростанням значущості особистісного чинника, необхідністю моніторингу змін у системі ціннісних орієнтацій. Упродовж останніх років опубліковані численні дослідження відповідного спрямування. Водночас латентний характер проблеми, невизначеність дефініцій головних термінів, недостатнє врахування особливостей окремих спеціальностей, неврахування особливостей світу дівчат і хлопців викликають занепокоєння, не дозволяють підвищити якість управління навчально-виховним процесом, оцінити ефективність заходів. Це стосується як матеріальних, так і духовних цінностей. У процесі розвитку відбувається їх взаємодія, адже духовність, моральність визначають і ціннісні орієнтації та ієрархію матеріальних потреб.

Ключові слова: цінності; етика; мораль; виховання; студенти; медичний університет.

Abstract. The incredible dynamics that were not typical of recent decades nowadays are the peculiarity of the development of modern society. Military events, the struggle for democratic values, the pandemic, multicultural environment inherent in modern higher education affected the lives of different age groups. We are especially interested in young people studying at medical universities. This is due to the importance of improving the level of medical services, the growing significance of the personal factor, the need to monitor changes in the system of value orientations. Many studies within this area have been published in recent years. At the same time, the latent nature of the problem, the uncertainty of key term definitions, insufficient consideration of the peculiarities of some specialties, disregard for the features of girls' and boys' world outlook are the causes of our concern, since all these circumstances do not let to improve the quality of the educational process management and evaluate the effectiveness of measures. This applies to both material and spiritual values. Their interaction takes place in the process of personal development as spirituality and morality determine both value orientations and material needs hierarchy.

Key words: values; ethics; morality; education; students; medical university.

Вступ. Проблема цінностей лікарів має давні історичні традиції. Такі приклади знаходимо в усній народній творчості, етномедицині, клятві Гіппократа, працях видатних філософів, психологів, педагогів. Не випадковою є поява спеціального поняття «аксіологія» як науки про цінності, а також деонтології як вчення про належну поведінку, зокрема і медичних працівників.

У книгах, присвячених питанням аксіології (Ю. Бауман, Л. Довга, Г. Ємельяненко, А. Єрмоленко, Г. Коваadlo, І. Кононов, О. Кручек, О. Лазаренко,

В. Любивий, О. Михайлик, О. Надольний, В. Нечипоренко, Е. Носенко, В. Пазенок, М. Підлісний, Є. Подольська, М. Попов, М. Попович, Р. Самчук, Е. Семенюк, О. Соболю, Л. Сокурянська, К. Райда, А. Ручка, В. Федорченко, В. Фінько, Н. Фоменко, Н. Фролова, С. Шевченко, В. Шубін, С. Щерба), достатньо повно розглянуто теоретичні засади розвитку цінностей у процесі особистісного розвитку.

Відзначимо важливість дисертаційних досліджень із різних галузей знань (Борисова Ю. В. Традиціоналістські та модерністські цінності в структурі молодіжної ціннісної свідомості: соціо-

логічний аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук / Ю. В. Борисова. – Х., 2001; Андрійчук О. Я. Виховання гуманності у студентів медичного коледжу в процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / О. Я. Андрійчук ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2003; Сокурянська Л. Г. Ціннісна детермінація становлення соціальної суб'єктності студентства в умовах соціокультурної трансформації : автореф. дис. ... д-ра соціол. наук: 22.00.04 / Л. Г. Сокурянська ; Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2007; Примачок Л. Л. Виховання у студентів медичного коледжу розради як духовної цінності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Л. Л. Примачок ; Ін-т пробл. виховання НАПН України. – К., 2011; Холоднюк С. З. Історико-теоретичні засади відображення соціально-правової цінності людини в сучасному праворозумінні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук (докт. філософії) : 12.00.01 / С. З. Холоднюк ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2018 тощо).

Водночас залишається чимало невирішених питань, що пояснюється динамічністю політичних, соціально-економічних процесів, які впливають на ефективність виховної роботи.

Мета статті – проаналізувати теоретичні аспекти досліджуваної проблеми, акцентувати увагу на можливостях їх практичного використання викладачами медичних університетів. З допомогою творчих завдань вивчити ціннісні орієнтири сучасних першокурсників.

Теоретична частина. Насамперед зауважимо, що проблема цінностей починає домінувати в різноманітних видах життєдіяльності. Наприклад, автори цікавого дослідження з красномовною назвою «Фундаментальні цінності академічної доброчесності» підкреслюють важливість шести цінностей, таких, як: чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність, відвага, а також обґрунтовують важливий для українських університетів висновок: «Академічні спільноти процвітають, коли їхні члени «живуть» фундаментальними цінностями. Для цього потрібно постійно нагадувати про ці цінності і вести розмови довкола них, адже у цей спосіб можна показати студентам, викладачам та адміністрації дієвість й ефективність таких діалогів під час поширення інформації про академічну доброчесність та покращення різноманітних аспектів життя на кампусі університету і поза ним. Доброчесність зміцнюється в академічних спільнотах тоді, коли моральні та соціальні норми цієї

спільноти збігаються із фундаментальними цінностями, а також підтримуються інституційними принципами та практиками. Коли суспільні освітні установи «просякнуті» доброчесністю, вони допомагають у створенні міцнішої громадянської культури суспільства як цілого» [13].

На особливу увагу заслуговують статті з результатами лонгitudних досліджень динаміки зміни цінностей студентської молоді. Як приклад розглянемо аналітичну роботу Л. Сокурянської та О. Свід «Динаміка ціннісних орієнтацій українських студентів часів незалежності», в якій на основі даних емпіричних досліджень, здійснених соціологами Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна протягом 2000–2017 рр., аналізуються динамічні характеристики, ієрархія та типологічні особливості ціннісних орієнтацій молоді. Використана типологія цінностей, запропонована американським соціологом Р. Іглхартом. Виокремимо узагальнюючий висновок щодо змін у суспільстві: «Важливою складовою трансформаційних процесів, які відбуваються в сучасному українському суспільстві, є зміни в системі цінностей та ціннісних орієнтацій населення нашої країни, в тому числі та перш за все його молодіжних когорт. Ми не абсолютизуємо ціннісну зумовленість трансформації нашого соціуму, проте погоджуємося з тим, що саме ціннісний потенціал істотною мірою детермінує здатність тієї або іншої соціокультурної системи «творчо себе відтворювати, перетворюватися на предмет власної діяльності» або, навпаки, актуалізує її підвладність «потокам руйнівних небезпек, ентропій, дезорганізації, викликам історії» [8]. Зауважимо дві неточності. По-перше, якщо йдеться про часи незалежності, то розпочинати потрібно з 1991 р. По-друге, автори використовують визначення, сформульоване В. Бакіровим, на думку якого ціннісні орієнтації потрібно розглядати як «системно пов'язані ціннісні уявлення, що реально детермінують вчинки і дії людини, виявляють і знаходять себе в практичній поведінці, визначають якісну своєрідність життєдіяльності особистості, її спосіб життя». Очевидно, що в дефініції не варто поєднувати ціннісні орієнтації та ціннісні уявлення, оскільки фахівці з логіки розглядають це як порушення однієї з вимог. Друга частина визначення є вдалою.

Дослідники вивчали ранги таких цінностей серед українських студентів, як: цікава, творча робота; матеріальний добробут; гарні стосунки з оточуючими людьми; можливість приносити користь

людям; участь у громадському житті, у вирішенні суспільних проблем; освіченість, знання; особистий спокій, відсутність неприємностей; сімейне благополуччя; здоров'я; любов; дружба; повноцінний відпочинок, цікаві розваги; високе службове і громадське становище; залучення до літератури та мистецтва; екологічна безпека; порозуміння з батьками, старшим поколінням; особиста свобода, незалежність у судженнях і діях; можливість розвитку, реалізації своїх здібностей, талантів; економічна незалежність; побутовий комфорт [8].

Результати доволі цікаві та дискусійні. Відповіді респондентів дозволили авторам встановити, що «перші два ранги протягом 15 років спостережень незмінно займали такі цінності, як «здоров'я» та «сімейне благополуччя». Незважаючи на те, що у 2015 р. значущість сімейного благополуччя (з огляду на рангову позицію цієї цінності) зросла, значення середніх за цією ознакою практично не відрізняються. Пояснюючи лідерство «сім'ї» та «здоров'я» в ціннісному дискурсі українських студентів, ми виходили з того, що саме ці аксіофеномени є фундаментом благополуччя людського життя. Адже без здоров'я особистість не зможе зреалізувати свої потреби, інтереси, цінності та цілі. І те, що це розуміє людина, яка тільки починає своє самостійне життя, є надзвичайно важливим. Що стосується сім'ї, то наші міркування будувалися таким чином: протягом багатьох останніх десятиліть в академічному дискурсі йдеться про кризу сім'ї, про те, що цей соціальний інститут вичерпав себе, тим не менш значущість сім'ї, родинних відносин, за даними численних соціологічних досліджень (світових, європейських, національних тощо), для всіх демографічних груп залишається надзвичайно високою ... перше, що звертає на себе увагу при аналізі ціннісного дискурсу українських студентів, опитаних у 2017 р., це перша рангова позиція такої цінності, як «матеріальний добробут»... На найнижчих рангових позиціях, як свідчать дані за всі роки спостереження, знаходяться такі цінності, як «залучення до літератури та мистецтва», «участь у громадському житті, у вирішенні суспільних проблем», «високе службове і громадське положення», «можливість приносити користь людям» та «екологічна безпека» [8].

Парадоксальність системи цінностей проявляється в тому, що актуальність проблеми, на перший погляд, настільки очевидна, що немає необхідності в додаткових дослідженнях, але це лише на перший погляд. Розглянемо для прикладу філософ-

ські аспекти проблеми. Не випадково багато авторів використовують відому думку М. Ганді: «Ваші переконання стають вашими думками. Ваші думки стають вашими словами. Ваші слова стають вашими діями. Ваші дії стають вашими звичками. Ваші звички стають вашими цінностями. Ваші цінності стають вашою долею».

В одному з найкращих філософських словників України розглядаються поняття «ціннісна дія», «цінність», «моральні цінності». Аналіз філософських аспектів вкотре підкреслює їх дискусійний характер. На нашу думку, оцінка терміна «цінність» як те, що бажане, «на відміну від реального, дійсного» (закон Д. Г'юма), не є ефективною. Дослідники підкреслюють, що Д. Г'юм аналізував «відмінність тверджень істинних тільки внаслідок значення термінів, з яких вони складаються, від тверджень, істинність яких підтверджується фактами. Перший вид тверджень визначив як істинні тільки внаслідок відношення між І. (англ. the relations of ideas). Добре відомим стало також друге його розрізнення, відоме під назвою «Закон Г'юма». Йдеться про т. зв. проблему фактично-ціннісного – про відмінність між ідеями та твердженнями, що описують фактичний стан, від ціннісних ідей і тверджень (тих, що висловлюють ціннісні переконання людей). Д. Г'юм наголошував на неможливості з фактичних тверджень вивести ціннісні. Навіть якщо ми шляхом соціологічних досліджень встановлюємо, що саме цінують люди в суспільстві, то цим фіксуємо лише фактичний стан, а не відповідаємо на запитання, що вони повинні цінувати. Тривають дискусії, як подолати прірву між фактичним і ціннісним» [12]. Цей закон важливий, оскільки служить своєрідною засторогою проти перебільшення значущості висловлювань без врахування конкретних дій у різноманітних ситуаціях. Водночас цінності особистості не менш реальні, ніж бажані якості. Щоб зрозуміти, що є бажаним, людина повинна опиратися на сформовану систему цінностей. Не доцільно протиставляти об'єктивістську й суб'єктивістську концепції. Це елементи однієї системи. Це стосується і поділу на матеріальні та духовні цінності. У процесі розвитку відбувається їх взаємодія, адже духовність, моральність визначають і ціннісні орієнтації та ієрархію матеріальних потреб. Підтвердженням цього факту є історична відповідь Діогена, який на пропозицію правителя щодо будь-яких матеріальних благ попросив лише відійти, щоб не заступати сонце. Перспективною є спроба поділу цінностей

на індивідуальні, колективні та універсальні. Зауважимо, що в центрі все одно залишається індивід, який сприймає колективні цінності або заперечує їх у явній чи прихованій формі. Можна погодитися з висновками філософів щодо спонукальної дії цінностей у перетворенні реальності, єднанні людей. Щодо цінніснораціональної дії підкреслимо також дискусійний характер «ідеальної поведінки», а також тезису, що така дія не потребує раціонального обґрунтування, та її незалежність від результату. Спроба трансформації в комунікативну або дискурсивну раціональність потребує додаткового вивчення. Дослідники підкреслюють значимість моральних цінностей, які розглядаються як осмислені «етично обґрунтовані належні доброчесності й відповідні їм норми поведінки (мудрість, мужність, толерантність, вірність, правдивість, щирість)... узагальнений зміст основних етичних понять (добро і зло, справедливість, щастя, гідність, честь, обов'язок тощо) і принципів (альтруїзм, гуманізм, благоговіння перед життям та ін.); безпосередньо значимі для людини універсальні зразки, вимоги, ідеали моралі, які мають самостійний статус, схвалюються суспільною думкою, знаходять втілення в праві, релігії, мистецтві, філософії» [12, с. 706]. Як бачимо і цей аспект потребує додаткового вивчення. Адже перелік якостей у дефініції не є вдалим, хоча б тому, що не може бути завершеним. Викликає запитання рівень самостійного статусу. Підсилення потребує особистісний чинник, а не лише схвалення авторитетними інституціями.

Автори енциклопедії сучасної України цікаво аналізують культурні цінності, розглядаючи їх як «фундаментальні світоглядні засади життєдіяльності будь-яких людських спільнот та їхні історичні, інституційні форми й обсяги: від великих культур давнини і сучасності, від країн чи регіонів, носіїв цих культур до виокремлених у них осередків, етнічних, соціальних, релігійних груп і середовищ. К. ц. – етичні, інтелектуал., худож.-естет., конфес., госп.-технол. алгоритми люд. колективів у всіх проявах їхнього самоздійснення, обов'язкові для дотримання і виконання членами відповід. колективу. К. ц. у сусп. бутті створюють і зберігають у вигляді сукупності знаків, текстів у найширшому розумінні: тобто в особливому комунікатив. полі, що і становить світоглядну основу того буття. Знаки, зазначав М. Бахтін, існують для управління люд. поведінкою. Саме таке значення мають К. ц. – особливий знаково-семіотич. корпус цивілізації. Від певного часу до К. ц. зараховують і

суто матеріал. витвори культури, що вже своєю появою виразно маніфестують її світоглядні устремління» [10].

У цьому визначенні звернемо увагу на аналіз цінностей у контексті світоглядних засад життєдіяльності в процесі історичного розвитку, класифікацію основних видів, сукупність знаків в особливому комунікативному полі, особливість знаково-семіотичного корпусу цивілізації, управління поведінкою [3].

Різноплановість теоретичних засад вивчення системи цінностей значно ускладнюється при переході на особистісний рівень. Адже навіть відома тріада людина – індивід – особистість так і не знайшла одностайного вирішення. Один із авторів статті (А. В. Вихрущ) віддавна пропонує розглядати людину як живу істоту, здатну до розвитку і самопізнання; індивіда як людину, яка має систему неповторних якостей; особистість – індивід, готовий до відповідальності, самовдосконалення і творчості [15, с. 74].

Важливою є узагальнююча філософсько-психологічна концепція щодо важливої дихотомії людини. На думку дослідників, «хоча кожна людина є носієм усіх родових потенцій, здатностей, швидкоплинність її життя не дозволяє реалізувати всі можливості навіть за найсприятливіших умов. Життя Л., починаючись та обриваючись у момент, випадковий для заг. еволюц. процесу всього роду Л., входить у трагічну суперечність з індивідуал. зазіханнями на реалізацію усіх його можливостей. Амбівалентність способу буття Л. стала істот. перешкодою будь-яким спробам субстанціалізувати певну властивість Л. (на зразок “zoo politicos”, “homo sapiens”, “homo faber”). Сучасна філософія намагається уникати такої субстанціалізації. Зіставлення різних виявів люд. світовідношення дозволяє зрозуміти, що фантазія та гра, які уможливають хоча б короткотривале вивільнення від фактичності, невблаган. повинності «так-буття», є для Л. «рятівними» здатностями, не менш важливими й споконвічними, ніж праця, панування, любов і смерть. Постає питання, чи повинна філософія претендувати на створення остаточ. «картини Л.», котра б зводилася до заг. формулювань – на зразок «духов. сутності», «діючої сутності». Нім. філософ О.-Ф. Больнов, спираючись на нім. філософа Х. Плеснера, запропонував «принцип відкритого питання», максимал. завбачливість для «нових неочікуваних і незавбачливих відповідей». Деякі риси Л. пов'язані цілком довільно, інші цілеспрямовано:

ми не можемо знати, чи йдеться про певні сумірні риси, чи ж про такі, що перебувають у стані безнастан. суперечності» [4].

Важливо, що проблема особистісного розвитку, системи цінностей досягла європейського рівня. Як приклад розглянемо Хартію основних прав Європейського Союзу, яка набула юридичної сили з набранням чинності Лісабонського договору 1 грудня 2009 р. У документі підкреслено реалії економічного, соціального та політичного життя мультикультурного суспільства 28-ми держав, з населенням близько 500 млн. Перші шість розділів присвячені фундаментальним цінностям, таким, як: гідність, свобода, рівність, солідарність, права громадян та правосуддя. У преамбулі виокремлено головні пріоритети: «Усвідомлюючи своє духовне та моральне надбання, Союз ґрунтується на нероздільних та загальних цінностях – людській гідності, свободі, рівності та солідарності; він спирається на принципи демократії та верховенства права. Він ставить людину в основу своєї діяльності, запроваджуючи громадянство Союзу та створюючи простір свободи, безпеки та справедливості. Союз сприяє збереженню та розвитку цих загальних цінностей, одночасно поважаючи різноманітність культур і традицій народів Європи так само, як і національні особливості держав-членів та організацію їхніх публічних органів влади на національному, регіональному та місцевому рівнях... Захист, повага, недоторканість людської гідності, право на життя, право на свободу і безпеку, повага до приватного та сімейного життя, захист персональних даних, свобода думки, совісті та релігії, свобода вираження поглядів та свобода інформації, свобода мистецтва та науки, академічна свобода, права дитини, права людей похилого віку, інтеграція інвалідів, презумпція невинуватості, ці та інші важливі аспекти визначають правила життєдіяльності» [14]. Зауважимо лише, що тоталітарні режими вдало використовують недостатній захист європейських цінностей для проведення гібридної та інших форм війни.

Представники Світового лікарського товариства підготували підручник, в якому звернули увагу на проблеми лікарської етики, особливості стосунків лікарів і хворих, поваги і рівності, спілкування, питання початку і кінця життя, конфлікти ролей, стосунки з колегами-лікарями, викладачами, студентами, громадськістю. Лікарі, які зібралися на 51-ше світове лікарське зібрання в 1999 р., рекомендували обов'язкове вивчення лікарської етики та прав людини. Очевидно, що ці питання розгля-

далися і раніше, але це рішення набуло більш системного спрямування. Автори підкреслили, що хворий має бути на першому місці. Моральність розглядається як «ціннісний вимір людських рішень і поведінки. Мова моральності включає іменники, такі, як «права», «відповідальності» і «чесноти», та прикметники, такі, як «хороший» і «поганий» (або «злий»), «правильний» та «неправильний», «справедливий» і «несправедливий». Відповідно до цих визначень, етика є насамперед питанням знання тоді, як моральність є питанням діяння. Їх тісний взаємозв'язок полягає у значенні етики для надання розумних критеріїв для людей вирішувати або поводитись у певний спосіб радше, ніж в інший» [9, с. 15]. У контексті нашого дослідження виокремимо зниження статусу лікарів, важливість співчуття, яке розглядається як «розуміння і відношення до страждань іншої особи, необхідне для практики в медицині. Для того щоб мати справу з проблемами хворого, лікар повинен ідентифікувати симптоми, які турбують хворого, та причини, що лежать в їхній основі, а також повинен прагнути допомогти хворому досягти полегшення. Хворі краще піддаються лікуванню, якщо вони помічають, що лікар цінує їхнє ставлення і лікує їх, а не тільки їхнє захворювання» [9, с. 23].

Не втрачає актуальності Женевська декларація Світового лікарського товариства (попередній кодекс етики за версією 1847 р. Кодексу Американського лікарського товариства включав розділи, присвячені зобов'язанням пацієнтів та громадськості щодо лікарської професії), яка за своєю суттю побудована на системі цінностей лікарів: «У цей час будучи прийнятим у члени лікарської професії: я урочисто зобов'язуюсь присвятити своє життя службі людству; я віддам моїм вчителям належну повагу і подяку; я працюватиму в своїй професії сумлінно і з гідністю; здоров'я мого хворого буде моєю першою турботою; я поважатиму таємниці, які довіряють мені, навіть після того, як хворий помер; я підтримуватиму всіма засобами, які в моїх силах, честь і шляхетні традиції лікарської професії; мої колеги будуть моїми сестрами та братами; я не дозволюватиму міркуванням віку, хвороби або інвалідності, віросповідання, етнічного походження, статі, громадянства, політичних переконань, раси, статевої орієнтації або суспільного становища чи будь-якого іншого чинника втрутитися між моїм обов'язком і моїм хворим; я підтримуватиму всю можливу повагу до людського життя; я не використовуватиму свої лікарські знання для порушення

прав людини і громадянських свобод, навіть під загрозою; я роблю ці обіцянки урочисто, добровільно і з честю» [9, с. 24].

Серед етичних цінностей лікарів і медичних дослідників пріоритетними названо співчуття, компетентність, незалежність. У контексті академічних цінностей виокремлено проблему наукового достоїнства, плагіату, етичні аспекти участі пацієнтів у дослідницьких проєктах, аналізується захист інформації про особисте життя, добровільність, оцінка ризиків, співробітництво, вирішення конфліктних ситуацій, евтаназія, медичне обслуговування злочинців, допомога пацієнтам із психічними розладами, суспільна цінність дослідницьких проєктів у медицині.

Окремої уваги заслуговують невирішені проблеми етики, обумовлені тим, що «медична наука продовжує просуватись у таких галузях, як генетика, нейронауки та трансплантація органів і тканин, постають нові питання у зв'язку з етичною прийнятністю технік, процедур і способів лікування, для яких немає готових відповідей. Крім того, деякі давні питання все ще становлять предмет продовження етичних протиріч, наприклад, за яких умов плацебо повинно бути включене в клінічні випробування і якої тривалості догляд повинен надаватися учасникам в медичних дослідженнях» [9, с. 110]. Ми використали фрагменти з незмірного масиву інформації щодо людини та її системи цінностей, щоб підкреслити латентний характер, багатогранність і різноплановість досліджуваної проблеми.

Саме тому перспективними видаються дослідження, присвячені окремим аспектам проблеми, щоб за деякий час авторські колективи змогли підійти до теоретичних узагальнень вищого рівня. Ми зосередилися на вивченні цінностей студентів медичних університетів тому, що саме медицина потребує нових особистісно орієнтованих підходів. Очевидною є розбіжність між нормативними вимогами і реальністю. Окрім цього, українська молодь перебуває в ситуації турбулентних змін, спричинених військовими, соціальними, економічними, глобалізаційними викликами.

Упродовж останніх років ми проводимо системне дослідження, присвячене проблемам особистісного розвитку студентів. Як приклад розглянемо 5 творчих есе (їх загальна кількість понад 100), написаних першокурсниками ТНМУ імені І. Я. Горбачевського. Авторський стиль збережено. Тексти дозволяють оцінити латентні цінності, властиві молоді, побачити переваги і недоліки стилю

написання, що важливо для методики викладання і професійної лінгводидактики.

«1. На мою думку сучасна першокурсниця це креативна, активна і зовсім інша дівчина, ніж яка б могла бути у 20-тому столітті. Це першокурсниця з прогресивними поглядами та рішучими вчинками. Прагнення до знань і активна життєва позиція робить її не схожою на інших верств суспільства. По-перше, сучасна студентка чітко знає, чого вона хоче. Починаючи з першого курсу, вона замислюється про майбутню роботу та розписує життєвий план. По-друге, їй завжди хочеться спробувати життя з усіх сторін, вона готова до експериментів. Вона повинна розуміти, що бути студенткою – це звання, яке треба носити із честю та гордістю, адже від нас студентів, залежить майбутнє нашої країни.

2. Старші люди завжди кажуть, що період навчання в університеті – є найкращим у житті: Перший курс – це перший рік самостійного життя без батьків. Ти починаєш по-новому дивитися на речі, приймати рішення над якими ніколи не задумувався. Перший місяць навчання – адаптація. Кожен наступний день не схожий на попередній. Новий графік, нові дисципліни, нові знайомства з абсолютно різними людьми, яких об'єднує один навчальний заклад. Навчання стає легким тоді, коли предмети вивчення є цікавими для студента. Розуміння того, що це є важливим і принесе користь в майбутньому, надзвичайно мотивує. Також усвідомлення того, що це є фундаментом у твої майбутні професії, робить тебе більш енергійним. Хоч навчання це не єдине, що повинно бути у житті студента, але воно займає найбільше часу та енергії. Основним недоліком є ностальгія за минулим життям та страх перед непередбачуваним майбутнім, але воно компенсується оптимізмом кожної душі. Сучасна першокурсниця – це молода особистість, що завершує своє формування, як людина та починає своє становлення як спеціаліст.

3. Сучасна першокурсниця – це свідомо людина, яка несе відповідальність за свої дії. Це особа, як вміє попри свою внутрішню тривогу, паніку знаходити в собі сили йти далі. Сучасна першокурсниця не боїться випробувань, не боїться складних завдань; не боїться задавати питання. Саме ця першокурсниця дисциплінована, деколи занадто строга до себе. Вона звертає увагу до дрібниць. Сучасна першокурсниця має всі шанси стати успішною у свої сфері діяльності завдяки власним амбіціям та працьовитості.

4. Сьогодні, переді мною постало питання: «Як для мене виглядає сучасна першокурсниця і чи можу я себе так назвати?!» Я вважаю що сучасна молодь повинна володіти такими рисами, як обізнаність, IT-орієнтування, повинна мати хорошу риторичку та вміння вести за собою суспільство, вона – всебічно розвинута. А зараз час повернутися до і проаналізувати, чи можу я себе назвати сучасною першокурсницею. Отже почнемо з позитивного, а саме: я весела та вмію легко знаходити спільну мову з своїми однолітками, достатньо орієнтуюся в IT-сфері, займаюся поезією та кулінарією. Ще одним плюсом є те, що я швидко знаходжу вихід із будь-якої ситуації. Тепер, варто повернутися й до мінусів. По-перше, я не завжди можу підібрати правильні слова щоб описати свої емоції, чи описати певну ситуацію. По-друге, не люблю використовувати сленг бо це не звучить красиво. Ось моє бажання сучасного першокурсника. В підсумку зазначу що я можу себе назвати сучасною першокурсницею і сама є автором своєї долі.

5. Сучасна молодь чітко розуміє залежність свого майбутнього від її вчинків. Обрати справу життя у 17 – досить складне завдання. Проте студенти докладають чимало зусиль, щоб стати професіоналом своєї галузі. Беруть додатково участь у культурних, творчих, волонтерських заходах. Часто, перший курс вважається найскладнішим етапом. Нове оточення, нові люди – все це впливає на нашу особистість. Навчання займає доволі мало часу. Коли ми зустрічаємося з певними перешкодами, перед нами постає питання: «Чи вийде в мене стати професіоналом своєї справи? Чи можу я пройти всі труднощі?» Відповідно з'являється стрес, часті зміни настрою, емоційне вигорання, депресія. Тому відпочинок є дуже важливим моментом на шляху досягнення цілі. Важливо використовувати всій вільний час з користю: книги, хобі, активний відпочинок. Проте більшість студентів віддає перевагу соціальним мережам, клубам. Інколи це більше відволікає нас від турбот. Це моє бачення сучасного студента, засноване на власному досвіді».

Використавши переваги контент-аналізу, можна одержати інформацію, необхідну для оцінки рівня розвитку цінностей, внесення необхідних змін у виховний процес.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Доцільно продовжити пошук оптимального визначення терміна «цінність», його місце в деонтології, біоетиці, аксіології, розуміння його суті викладачами і студентами.

2. Схвалення, узагальнення і подальшого наукового обґрунтування потребують академічні кодекси цінностей, які розробляються в окремих університетах. У підсумку ця ідея може перерости в «Європейську хартію цінностей медичної університетської освіти».

3. Важливо розвинути систему практичних досліджень, спрямованих на вивчення цінностей сучасних студентів різних спеціальностей. Зокрема, це надзвичайно важливо для медичних університетів. Адже анамнез, ятрогенія, ефективне спілкування з колегами, пацієнтами, їх родичами, готовність до самовдосконалення, пропаганда здорового способу життя в основі мають саме ціннісні орієнтації. Результати нашого дослідження підтверджують гіпотезу, що студенти різних медичних спеціальностей навіть у межах одного університету відрізняються рівнем мотивації, пріоритетами, ціннісними орієнтирами, мовленнєвою культурою.

4. Зауважимо одну цікаву закономірність. При характеристиці сучасних першокурсників дівчата вдвічі більше звертають уваги на позитивні якості у порівнянні з негативними. Це явище потребує більш поглибленого вивчення. Можливо, у латентній формі так проявляється і самооцінка, а також мрія про систему цінностей майбутнього супутника життя.

5. Подальшого вивчення потребують питання спілкування в молодіжному середовищі як важливої цінності у процесі соціалізації молоді, адаптації до нових умов життєдіяльності. Результати проведеного нами дослідження [16] показали особливості комунікації та самотності студентів.

6. Враховуючи специфіку майбутньої професійної діяльності, важливо утверджувати в молодіжному середовищі позитивне ставлення до людей, у тому числі з особливими потребами [2].

7. Порівняльна характеристика позитивних і негативних якостей сучасної молоді сприятиме модернізації виховних систем, дозволить наблизитися до розуміння закономірностей утвердження цінностей у молодіжному середовищі.

Список літератури

1. Вахріна О. Погляди польських науковців на поняття «цінність» / О. Вахріна // Український педагогічний журнал. – 2016. – № 1. – С. 23–29.
2. Вихрущ А. В. Діти з особливими потребами в умовах реформування системи місцевого самоврядування / А. В. Вихрущ, Т. В. Яблонь, І. Д. Драч // Медична освіта. – 2020. – № 4. – С. 10–15.
3. Лісовий В. С. Ідея / В. С. Лісовий // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. – К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. – Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=13772.
4. Людина / О. В. Квас, М. Г. Верьовко, О. С. Іщенко [та ін.] // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. – К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2017. – Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=59900.
5. Підготовка студентів медичних університетів до спілкування з дітьми з особливими потребами / А. В. Вихрущ, Н. Б. Вихрущ, І. Д. Драч, О. М. Христенко // Медична освіта. – 2021. – № 1. – С. 75–82.
6. Підлісний М. М. Проблеми аксіології та шляхи їх вирішення: монографія / М. М. Підлісний. – Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. – 164 с.
7. Попов М. В. Аксіологія і медицина (проблеми цінностей і медицина) / М. В. Попов. – К.: ПАРАПАН, 2003. – 282 с.
8. Свід О. Динаміка ціннісних орієнтацій українських студентів часів незалежності [Електронний ресурс] / О. Свід, Л. Сокурянська. – Режим доступу: <http://sg-sofia.com.ua/dinamika-zinnisnih-orientazij-ukr-studentov-chasiv-nezaleznosti>.
9. Світове Лікарське Товариство. Підручник з лікарської етики. – Пер. з 2-го англ. вид. 2009 р. – Режим доступу: https://www.wma.net/wp-content/uploads/2016/11/Medical_Ethics_Manual_Ukrainian.pdf.
10. Скуратівський В. Л. Культурні цінності / В. Л. Скуратівський // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. – К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=51489.
11. Сокурянська Л. Г. Ціннісна детермінація становлення соціальної суб'єктності студентства в умовах соціокультурної трансформації: автореф. дис. ... д-ра соціол. наук: 22.00.04 / Л. Г. Сокурянська; Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2007. – 39 с.
12. Філософський енциклопедичний словник / [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.; НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди]. – К.: Абрис, 2002. – 743 с.
13. Фундаментальні цінності академічної доброчесності [Електронний ресурс]. – Пер. з англ. – Режим доступу: https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2019/08/Fundam.czinnosti-Akad.dobroch_.pdf.
14. Хартія основних прав Європейського Союзу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/>.
15. The System of Basic Concepts in Modern Science / A. Vykhruhshch, I. Drach, K. Stefanyshyn [et al.] // International Journal of Applied Exercise Physiology. – 2020. – Vol. 9 (7). – P. 73–79. DOI 10.26655/IJAEP.2020.7.1.
16. Vychrushch A. Samotność studentów pierwszego roku na uniwersytetach medycznych / A. Vychrushch // Pedagogika katolicka. – 2020. – № 26 (1). – P. 73–79.

References

1. Vakhryna, O. (2016). Pohliady polskykh naukovtsiv na poniattia «tsinnist» [Views of Polish scholars on the concept of “value”]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 1, 23-29 [in Ukrainian].
2. Vykhruhshch, A.V., Yablon, T.V., & Drach, I.D. (2020). Dity z osoblyvymy potrebamy v umovakh reformuvannia systemy mistsevoho samovriaduvannia [Children with special needs in the context of reforming the system of local self-government]. *Medychna osvita – Medical Education*, 4, 10-15 [in Ukrainian].
3. Lisovyi, V.S. (2011). Ideia [Idea]. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy – Encyclopedia of Modern Ukraine*. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. Retrieved from: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=13772 [in Ukrainian].
4. Kvas, O.V., Verovko, M.H., Ishchenko, O.S., Tabachkovskiy, V.H., & Skurativskiy, V.L. (2017). Liudyna [Human]. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy – Encyclopedia of Modern Ukraine*. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. Retrieved from: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=59900 [in Ukrainian].
5. Vykhruhshch, A.V., Vykhruhshch, N.B., Drach, I.D., & Khrystenko, O.M. (2021). Pidhotovka studentiv medychnykh universytetiv do spilkuvannia z ditmy z osoblyvymy potrebamy [Preparing medical university students to communicate with children with special needs]. *Medychna osvita – Medical Education*, 1, 75-82 [in Ukrainian].
6. Pidlisnyi, M.M. (2020). *Problemy aksiolohii ta shliakhy yikh vyrishennia [Problems of axiology and ways to solve them]*. Dnipro: Vydavets Bila K.O. [in Ukrainian].
7. Popov, M.V. (2003). *Aksiolohiia i medytsyna (problemy tsinnosti i medytsyna) [Axiology and medicine (problems of values and medicine)]*. Kyiv: PARAPAN [in Ukrainian].

8. Svid, O., & Sokurianska, L. Dynamika tsinnisnykh oriantatsii ukrainskykh studentiv chasiv nezalezhnosti [Dynamics of value orientations of Ukrainian students of independence]. Retrieved from: <http://sg-sofia.com.ua/dinamika-zinnisnih-orientazij-ukr-studentov-chasiv-nezalezhnosti> [in Ukrainian].
9. (2009). *Svitove Likarske Tovarystvo. Pidruchnyk z likarskoi etyky [World Medical Society. Textbook of medical ethics]*. Retrieved from: https://www.wma.net/wpcontent/uploads/2016/11/Medical_Ethics_Manual_Ukrainian.pdf [in Ukrainian].
10. Skurativskiy, V.L. (2016). Kulturni tsinnosti [Cultural values]. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy – Encyclopedia of Modern Ukraine*. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. Retrieved from: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=51489 [in Ukrainian].
11. Sokurianska, L.H. (2007). Tsinnisna determinatsiia stanovlennia sotsialnoi subiektnosti studentstva v umovakh sotsiokulturnoi transformatsii [Value determination of formation of social subjectivity of students in the conditions of sociocultural transformation]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi un-t im. V.N. Karazina [in Ukrainian].
12. Shynkaruk, V.I. (2002). *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]*. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
13. Fundamentalni tsinnosti akademichnoi dobrochesnosti [Fundamental values of academic integrity]. Retrieved from: https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2019/08/Fundam.czinnosti-Akad.dobroch_.pdf [in Ukrainian].
14. Khartiia osnovnykh prav Yevropeiskoho Soiuzu [Charter of Fundamental Rights of the European Union]. Retrieved from: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/> [in Ukrainian].
15. Vykrushch, A., Drach, I., Stefanyshyn, K., Sheremeta, L., & Fedchyshyn, N. (2020). The System of Basic Concepts in Modern Science. *International Journal of Applied Exercise Physiology*, 9(7), 73-79. DOI 10.26655/IJAEP.2020.7.1.
16. Vychrushch, A. (2020). Samotność studentów pierwszego roku na uniwersytetach medycznych. *Pedagogika Katolicka*, 26(1), 73-79.

Отримано 22.02.22
Рекомендовано 23.02.22

Електронна адреса для листування: anatolwchruszcz@ukr.net